

BYLO, NEBYLO?

O K O M U N I S T I C K Ý C H Č A S E C H

P Ř Í B Ě H Y B E Z P R Á V Í

© Člověk v tísni, o. p. s.
Všechna práva vyhrazena
ISBN: 978-80-7591-029-5

VŠECHNO BYLO TEHDY LEVNĚJŠÍ?

Tomki Němec

Typický výjev z normalizačních časů. Brzy budou Vánoce a zásobovači možná přivezli vajíčka, ořechy, rozinky nebo nějakou jinou sváteční nezbytnost, která se zrovna nedá normálně koupit. Jedna z absurdit reálného socialismu a centrálního plánování: když se dalo předpokládat, že po určitém druhu zboží bude velká poptávka, nezaplavilo to zboží obchody, nýbrž bylo takřka nedostupné. Kdo si přivstal a postavil se do fronty hodinu před otevřením krámu, měl jistou naději.

Když přijel západní turista v osmdesátých letech minulého století do Prahy, znamenalo to pro něj návštěvu neobyčejně levného města. Jedna západoněmecká marka se tehdy na československém černém trhu prodávala za přibližně pětadvacet korun, což byla cena oběda v restauraci. Na časy před nějakými třiceti lety, kdy stál litr mléka dvě koruny, rohlík třicet haléřů, máslo deset korun, košile čtyřicet a pivo 1,50 Kčs neboli „korun československých“, dnes nostalgicky vzpomínají i mnozí Češi.

Jistě, bylo levně. Jen je k tomu třeba přiřadit odpovídající výši průměrného platu. Například v roce 1965 činil (podle údajů Českého statistického úřadu neboli ČSÚ) 1 493 Kčs, roku 1970 stoupl na zhruba dva tisíce a koncem osmdesátých let na necelé tři tisíce korun. V roce 2010 byl průměrný plat v ČR cca třiadvacet tisíc korun. Srovnávat finanční situaci současného Čecha s jeho příjmy před listopadem 1989 je pochopitelně z mnoha důvodů složité. Z údajů ČSÚ nicméně vyplývá, že zatímco jsme si v roce 1988 mohli z průměrné měsíční výplaty koupit 703 kilových bochníků kmínového chleba, v roce 2011 bychom jich z průměrné mzdy pořídili 1 131. Podobné je to třeba u ledniček s mrazákem (0,88 ks z průměrného platu v roce 1988 oproti 2,15 ks v roce

2011) nebo u benzínu (412 litrů z průměrného platu v roce 1988 oproti 720 litrům v roce 2011). V poměru k průměrné mzdě je dnes levnější prakticky jakékoli zboží, dražší jsou energie nebo bydlení.

Navíc je třeba položit si otázku, co a za jakých okolností si vlastně obyvatelé komunistické ČSSR mohli koupit. Základní potraviny se daly pořídit v samoobsluze bez větších potíží: byl minimální výběr, člověk žil dosti chudě, avšak nestrádal a nehladověl. Hůř už sháněl ovoce (banány, pomeranče nebo mandarinky se na pulty dostaly jen občas) nebo kvalitní maso (občan si musel vystát frontu od časného rána nebo si vytvořit dobré vztahy s řezníkem a poskytnout mu protislužbu). Občas se říká, že potraviny měly v ČSSR před listopadem 1989 vyšší kvalitu, což je nesmysl: kontrola byla nedůsledná, a když si hladovec koupil paštiku, zpravidla nevěděl, co vlastně jí.

Mnohé zboží získalo čas od času podivné označení „úzkoprofilové“, což znamenalo, že je ho zrovna nedostatek a musí se pracně shánět. Kvůli dysfunkčnosti centrálně plánovaného hospodářství se pravidelně stávalo, že ve všech obchodech naráz došly například dámské vložky, jindy nebyl toaletní papír, cukr, dětské boty atd. V kronice průměrného

městysu Doubravice nad Svitavou najdeme třeba takovýto záznam z roku 1979, uvedený nadpisem „Nedostatky v zásobování“: „Dle sdělovacích prostředků (...) dalo by se říci, že je vše v naprostém pořádku. (...) Podíváme-li se však na tuto otázku z hlediska požadavků spotřebitele (...), tak např. z luštěnin už velmi dlouhou dobu nejsou v prodeji čočka a fazole. V horkých květnových a červnových dnech zmizelo ze samoobsluhy lahvové pivo, sodovky i minerálky. Téměř po celý rok nebylo k dostání plnotučné mléko... V letních měsících při letošní bohaté úrodě okurek nebyl nikde v obchodech k dostání ocet, a to až do konce září. (...) V dostatečném množství se také nedostává na prodej maso a některé masové výrobky.“

Podobné zápisy se táhnou celou kronikou, a to je třeba vzít v potaz, že se jednalo de facto o úřední dokument, v němž nebylo radno si příliš stěžovat. Pro ilustraci ještě jeden z roku 1982: „Máme u nás nejen mnoho věcí dobrých, ale také nedostatků, zvláště v zásobování. Je to např. stálý nedostatek porcelánového zboží, jako talířů, hrnků nebo plechového nádobí, jízdnic kol, šicích strojů, různého textilního zboží, tedy věcí denní potřeby, ale i spotřeby (...), tak tedy jen sháníme toto tzv. „úzkoprofilové či nedostatkové zboží“, a to vše nakonec jen proto, abychom

od omrzělých prodavaček slyšeli stále stejné: přijďte zítra či po neděli.“

K typickým rysům socialistického obchodu patřilo, že se ve všech prodejnách vyskytovalo identické zboží. Vybrat si oblečení nebo boty podle svého vkusu člověk nemohl, pro řadu věcí se jezdilo do okolních „socialistických“ států. Kvalitní elektroniku nebo dříny mohl československý občan získat ze Západu (měl-li příbuzné v emigraci nebo pokud se někomu z rodiny podařilo obstarat si potřebná povolení a zahraniční měnu a vycestovat), případně v Tuzexu. Pro nezasvěcené: Tuzex byl obchod pro majetnější občany, v němž se platilo zvláštními poukázkami, které se nazývaly *bony*; daly se koupit buď za cizí měnu, kterou někdo z ciziny poslal (stát z ní sebral obrovskou část a zbytek vyplatil v boněch), nebo pokoutně „vyvekslovat“, tj. načerno koupit za cca pět korun kus. Dříny pak v Tuzexu vyšly na sto bonů, přibližně pět set korun – pokud měl mladý člověk měsíční příjem kolem tisíce korun, bylo to pro něj docela hodně. V osmdesátých letech se začaly v Praze také otevírat obchody, které prodávaly některé lepší zboží za koruny, stálo ovšem horrentní sumy. Zcela zvláštní kapitolu pak představovaly obtížně dostupné stavební materiály, léky, automobily (nebyla-li protekce, nezbyvalo než čekat,

VŠECHNO BYLO TEHDY LEVNĚJŠÍ?

až na zájemce o nový vůz přijde řada v pořadíku),
všemožné náhradní díly atd. atp.

Nejhorší na tom všem samozřejmě nebyla nouze –
když není hlad, vždycky se s ní dá nějak vyrovnat.
Nejhorší bylo, kolik vyčerpávajícího úsilí musel oby-
vatel Československa věnovat obstarávání i těch
nejbanálnějších věcí a kolik času přitom ztrácel.

JSNS.CZ

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o.p.s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jsns.cz

email: jsns@jsns.cz

Jan Barta Ondřej Fryc Libor Winkler Hana Dvořáková

Autoři textů:

Adam Drda, Karel Strachota

Texty byly poprvé vydány v roce 2016 v publikaci Komunismus v srdci Evropy za finanční podpory Evropské lidové strany

Na přípravě publikace se dále podílely:

Terezie Kolářková, Tereza Pelechová, Radka Prošková, Kateřina Saparová, Linda Šilingerová, Ivana Vránková, Kateřina Majdiaková

Autorky a autoři fotografií:

Karel Cudlín, Jaromír Čejka, Lubomír Kotek, Dana Kyndrová, Tomki Němec, Jindřich Štreit

Jazyková úprava:

Lenka Potužníková

Grafická úprava a sazba:

>o< Mowshe

Rok vydání: 2019

ISBN: 978-80-7591-029-5

© Člověk v tísni, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena